

КЪМ ВЪПРОСА ЗА ПРИЧАСТИЯТА В БЪЛГАРСКИЯ И ГРЪЦКИЯ ЕЗИК

Десислава ЙОРДАНОВА-ПЕТРОВА

Югозападен университет „Неофит Рилски“, България
E-mail: dessita_y@yahoo.com

ON THE SYSTEM OF THE PARTICIPLES IN BULGARIAN AND GREEK

Desislava YORDANOVA-PETROVA

South-West University “Neofit Rilski”, Bulgaria
E-mail: dessita_y@yahoo.com

ABSTRACT: This paper is devoted to the participle system in Bulgarian and Greek, presenting in a comparative plan the formation, meanings, functions and use of the different types of participles in the two languages. The paper focuses on the similarities and differences in the different types of participles, giving information about the frequency of their use in both languages. The traditional types of active and passive participles are considered separately. However, for some of the types of participles there are different opinions whether they should be included in the participle systems of the two studied languages, the article presents the relevant views and arguments of researchers. Such are, for example, the past imperfect active participle and the present passive participle in the Bulgarian language, as well as the present active participle and the aorist active participle in Greek. The present study is the first attempt to present the participle system in Bulgarian and Greek, with the comparison made at the system level in both languages. Apart from the theoretical plan, the conclusions formulated as a result of the comparative study of the participle systems of the two languages would be useful in practice in the assimilation of certain types of Greek participles by Bulgarians learning Greek. In the future, the field of study could be expanded into the comparative analysis of the participle system in Bulgarian and Greek at the level of speech (for example, on the basis of a translation corpus).

KEYWORDS: participles, analysis, frequency, Bulgarian language, Greek language

Настоящото изследване е посветено на партиципиалната система в българския и гръцкия език, като се представят в съпоставителен план начинът на образуване, значенията, функциите и употребата на различните видове причастия в двата езика. Обръща се внимание на сходствата и разликите при отделните видове причастия, като се дават сведения и за честотата на тяхната употреба в двата езика. Настоящото изследване представлява първи опит за съпоставително проучване на причастията в българския и гръцкия език, като съпоставката е извършена на ниво система в двата езика. Предмет на едно бъдещо изследване би бил съпоставителният анализ на партиципиалната система в български и гръцки език на ниво реч (например на базата на преводен корпус).

1. Увод

Преди да пристъпим към представянето на отделните видове причастия в българския и гръцкия език в съпоставителен план, би било целесъобразно да кажем няколко думи за статута на изследваната езикова категория в двата езика, тъй като, както ще стане ясно малко по-надолу, все още и в двата езика причастията не са намерили своето еднозначно обяснение.

По-конкретно в българския език причастията традиционно се смятат не за отделна част на речта, а се разглеждат в рамките на глаголната система. Така например Хр. Първев смята причастията за „самостоятелна система вътре в пределите на глаголното спрежение“ (Първев, 1976, с. 404). По-късно причастията биват определяни като нелични глаголни форми или глаголно-именни форми. Например в Академичната граматика на българския книжовен език причастията се смятат за „нелични глаголни форми, чрез които на лица и предмети могат да се приписват признаци от глаголни действия“ (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 373). Р. Ницолова в своята „Българска граматика. Морфология“ също отнася причастията към неличните глаголни форми, като подчертава хибридният им характер. Според нейното определение „причастията означават номинализиран признак на предмет, свързан с глаголното действие“ (Ницолова, 2008, с. 429). Ив. Гугуланова в своята монография „Българските причастия и деепричастия в славянски контекст“ също причислява причастията към неличните форми на глагола (Гугуланова, 2005, с. 18). В колективния труд „Съвременен български език. Фонетика. Лексикология. Словообразуване. Морфология. Синтаксис“ причастията биват наричани „глаголно-именни форми“, за които са характерни морфологични категории както на глагола, така и на

прилагателните имена – като глаголите притежават време, залог и вид, а като прилагателните имена – род, число и положение, с изключение на деепричастието, което се смята за глаголно наречие (СБЕ, 1998, с. 346). П. Пашов в своята „Практическа българска граматика“ нарича причастията „глаголно-именна категория, която съчетава граматически особености и на глагол, и на прилагателно име (Пашов, 1994, с. 175). В най-ново време К. Куцаров развива идеята за самостоятелен статут на причастията, като според него има основания те да бъдат разглеждани като самостоятелна част на речта, тъй като притежават „две свойствени морфологични категории – залог и състояние на действието“ (Куцаров, 2019, с. 44). Според автора „в българския език граматично противопоставяне по залог е налице единствено в рамките на причастната система“ (Куцаров, 2019, с. 44). По отношение на другата категория – състояние на действието, според К. Куцаров тя е изградена от „формално-семантичното противопоставяне на корелативните грамемни нерезултативност – резултативност“ и отново намира израз единствено в рамките на причастната система (Куцаров, 2019, с. 45). Той дава следното определение за причастията: „причастието означава действителен атрибутивен признак на явлението, назовано от съществителното име“ (Куцаров, 2011, с. 100). Въпреки разногласията около статута на причастията, общият елемент в позициите на изследователите е фактът, че всички те приемат хибридният характер на причастията, притежаващи морфологични категории както на глагола (напр. време и залог), така и на прилагателното име (напр. род, число, степен и др.) (с изключение на деепричастието, което има адвербиална употреба).

Що се отнася до съвременния гръцки език, тук също статутът на причастията е проблематичен¹. Те са определяни като „именни форми на глагола“, при което обаче се разграничават причастията, употребявани във функцията на имена (прилагателни или съществителни, т.е. субстантивирани прилагателни), и деепричастието (или причастие наречие) (Дзардзанос, 1946, с. 329 и сл.). В по-ново време в гръцките граматики причастията се разглеждат като самостоятелна част на речта, която много често функционира като прилагателно име, докато деепричастието – като наречие (Новогръцка граматика (НГГ), 1988, с. 373 – 374). В Граматиката на Хр. Клерис и Г. Бабиньотис причастията се разглеждат като част от глаголната система, като се посочва, че съвременният гръцки език притежава ограничен брой причастия в сравнение със старогръцкия, който е притежавал напълно развита причастна система (Клерис, Бабиньотис, 1999, с. 158). Както посочват авторите, говорещият използва причастията, за да придаде на изказването си по-сбита форма, като същевременно избягва честото използване на относителните местоимения *που* и *ο οποίος* ('който') (Клерис, Бабиньотис, 1999, с. 159). В „Граматика на гръцкия език“ на D. Holton, P. Mackridge, E. Φιλίππáκη-Warburton, причастията се разглеждат в рамките на глагола и глаголната фраза, като форми, произлизащи от глагола, но притежаващи граматическите категории на прилагателните имена – скланят се по род, число и падеж, с изключение на неизменяемото деепричастие, наричано *герундий* (Holton, 2000, с. 235). Според А. Цангалидис изменяемите причастия (завършващи на -μενος и -μένης) „оправдават напълно названието си, тъй като участват² и в именната, и в глаголната система“, като употребата им „понякога съответства на употребата на прилагателните имена, а понякога просто ги превръща в части от глаголните форми (напр. на втория тип перфект)“ (Цангалидис, 2012, с. 1167). Що се отнася до неизменяемото деепричастие, според него то не оправдава наименованието си, тъй като не притежава никакви именни характеристики“ (Цангалидис, 2012, с. 1167). Въпреки различията по отношение на названието на причастие обаче, бихме могли да обобщим, че в посочените граматики, както и в повечето учебници по гръцки език, за причастия се смятат главно деепричастието (завършващо на -οντα/-όντα) от деятелните причастия, а от страдателните – перфектното страдателно причастие (завършващо на -μένος, -μένη, -μένο) и сегашното страдателно причастие (завършващо на -μενος, -μενη, -μενο) (повече библиография по въпроса за причастията в гръцки език вж. в Николау, 2017). Ако обаче това положение обслужва и покрива нуждите на едно по-общо описание на гръцкия език, както и неговото преподаване като чужд, някои гръцки изследователи са на мнение, че съществуват случаи и езикови ситуации, в които широко се използват и много от останалите видове причастия, като например сегашното и аористното деятелно причастие, както и аористното страдателно причастие. Това становище

¹ Още по въпроса за статута на причастията в съвременния гръцки език вж. Брусева, 2016, с. 270.

² В гръцкия език терминът *μετοχή* (причастие) произлиза от глагола *μετέχω* – 'участвам'.

подкрепят например К. Валеондис и С. Франгопулос, според които посочените причастия са често срещани в научния стил, където са използвани главно като съставни части на научни термини. Този факт, според изследователите, налага по-последователното преподаване и изучаване на всички видове причастия, за да не се затрудняват бъдещите учени при правилното им използване (Валеондис, Франгопулос, 2005). Подобно е становището и на М. Калергис и М. Георгулеа, които в свое изследване представят употребата на причастията в текстовете, издавани от основните органи на Европейския съюз (ЕС), и стигат до същото заключение, а именно че в тези текстове също широко се използват всички видове причастия (с единствено изключение аористното деятелно причастие), а не само тези, които се посочват традиционно в граматиките и учебниците по гръцки език (Калергис, Георгулеа, 2009). Изводите на посочените изследователи, намират своето място в нарочната дискусия, посветена на необходимостта от съставянето на граматика на новогръцката научна реч. Резултатите от тази дискусия са обобщени от изтъкнатия гръцки езиковед А. Анастасиади-Симеониди, която освен всичко друго, подчертава необходимостта от представяне на „склонитбената система и употребата на всички видове причастия в гръцкия език (сегашно деятелно и сегашно страдателно причастие, аористно деятелно и аористно страдателно причастие, перфектно страдателно причастие), които се използват в научната реч или като причастия, или като прилагателни имена, или като субстантивирани прилагателни имена“ (Анастасиади-Симеониди, 2015, с. 6).

От тази кратка първоначална съпоставка става ясно, че въпреки нееднозначно решенията на причастията, и в българския, и в гръцкия език те притежават сходно значение, заемайки междинна позиция между глагола и прилагателното име, с тази разлика, че причастията в българския език притежават и категорията *вид*, която липсва в гръцкия език. Същинските прилики и отлики обаче изпъкват при съпоставянето на отделните видове причастия, както ще видим впоследствие.

2. Видове причастия

И в двата разглеждани езика, българския и гръцкия, причастията се делят на две големи групи: **деятелни** и **страдателни** причастия.

2.1. Деятелни причастия

По отношение на деятелните причастия установяваме следното положение в двата езика:

В **българския език** традиционно съществуват **три** вида деятелни причастия³: **сегашно** деятелно причастие, **минало свършено** (аористно) деятелно причастие и **минало несвършено** деятелно причастие.

В **гръцкия език** съществуват **два** вида деятелни причастия: **сегашно** деятелно причастие и **аористно** деятелно причастие⁴.

И в двата езика към деятелните причастия се причислява и **деепричастието**, което обаче изпълнява адвербиална функция, затова ще бъде разгледано отделно.

2.1.1. Сегашни деятелни причастия

И двата разглеждани езика притежават сегашни деятелни причастия, чието образуване, значение и употреба са представени по-долу.

А. Образуване

Сегашните деятелни причастия се образуват от **сегашната основа**⁵ на глагола и определени наставки или окончания. По-конкретно:

а) в **българския език** се използват следните наставки, в зависимост от спрежението на глагола, плюс окончанията на прилагателните: **-ещ** (напр. *игра-ещ, -а, -о*) и **-ящ** (напр. *чет-ящ, -а, -о*) (за глаголите от I и II спр.), и **-щ** (за глаголите от III спр.) (напр. *определя-щ, -а, -о*) (Стоянов

³ Мненията на отделни изследователи, които подкрепят по-различна класификация, ще бъдат представени при разглеждането на конкретните видове причастия.

⁴ В доста граматики, както и в учебници по гръцки език за чужденци, за деятелно причастие се признава единствено деепричастието, а формите на сегашното деятелно причастие от типа на *ενδιαφέρων, -ουσα, -ον* се разглеждат като прилагателни (Клерис, Бабиньотис, 1999, с. 158).

⁵ В някои граматики образуването на формите на сегашното деятелно причастие се извежда от имперфектната основа на глагола с помощта на суфикса *-ι* и окончанията на прилагателните имена (СБЕ, 1998, с. 347, Ницолова, 2008, с. 431).

(гл. ред.), 1983, с. 375). Тук трябва да добавим, че в българския език сегашно деятелно причастие се образува само от глаголи от несвършен вид.

б) в **гръцки език** се използват следните окончания, в зависимост от спрежението на глагола: **-ων,-ουσα,-ον** (за глаголите от I спр.) (напр. *παίζ-ων,-ουσα,-ον* – ‘играещ,-а,-о’), **-ών,-ώσα,-ών** (за глаголите от II спр., 1-ва група) (напр. *κυβερν-ών,-ώσα,-ών* – ‘управляващ,-а,-о’), **-ών,-ούσα,-ούν** (за глаголите от II спр., 2-ра група) (напр. *δηλ-ών,-ούσα,-ούν* – ‘деклариращ,-а,-о’) (Holton, 2000, с. 236).

Б. Значение и употреба

Що се отнася до употребата на сегашните деятелни причастия, в двата разглеждани езика се наблюдават съществени различия.

Както е посочено в Академичната граматика на българския книжовен език, в **българския език** „сегашното деятелно причастие означава активен признак на предмет с оглед на извършването от субекта действие, без то да се свързва с някакъв ориентационен момент“ (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 376). В „Съвременен български език“ се посочва също така, че „самостоятелно употребеното сегашно деятелно причастие означава активен действителен признак, винаги едновременен с действието, изразявано от глагола казуемо в изречението“ (СБЕ, 1998, с. 347). Сегашните деятелни причастия имат основно атрибутивна употреба, т.е. употребяват се основно като определения (напр. *минаващи хора, падащи предмети*), като често могат да се използват и субстантивирани (напр. *правостоящи, трудещи се и т.н.*). Сравнително широка употреба имат като термини, съставки на термини или терминологизирани словосъчетания (напр. *млекопитаещи, входящо устройство и т.н.*) (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 376). Много характерна е употребата на сегашните деятелни причастия и в обособени конструкции, предимно в писмената реч, особено в публицистични, документални и научни текстове, като тогава се използват предимно нечленувани (напр. *Тъкмо затова огромното количество старобългарски паметници ... образуват старобългарската официална литература, изразяваща интересите на феодалната класа* (П. Динев)) (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 376).

В **гръцкия език** сегашните деятелни причастия имат доста ограничена употреба, образуват се от сравнително малък брой глаголи, биват смятани за остатъци от катаревуса⁶, а в някои гръцки граматика са включени в системата на прилагателните имена (със забележката, че произлизат от изменяемите причастия на действителния залог) (напр. *ενδιαφέρων,-ουσα,-ον* – ‘интересен,-а,-о’ (букв. ‘интересуващ,-а,-о’), *παρών,-ούσα,-όν* – ‘присъстващ,-а,-о’ ктл.) (Holton, 2000, с. 87, 118). Отбелязва се също така, че сегашните деятелни причастия се срещат в текстове, в които са използвани елементи на катаревуса, с цел да се постигне по-висок стил, официалност или дори ирония, а що се отнася до функцията им – употребяват се като определения (Holton, 2000, с. 235–236). Както бе посочено и по-горе обаче, според изследователи сегашните деятелни причастия се използват сравнително широко в научния стил, като част от различни научни термини (напр. *τρέχων λογαριασμός* – ‘текуща сметка’, *αύξων αριθμός* – ‘възходящ номер’, *διαλείπων τόπος* – ‘прекъсващ тон’ и т.н.) (Валеондис, Франгопулос, 2005).

2.1.2. Минали деятелни причастия

Предпочетохме този термин като обединяващ, тъй като, както стана ясно, по отношение на миналите деятелни причастия в двата езика съществува сериозна разлика – българският език притежава две минали деятелни причастия (минало свършено и минало несвършено деятелно причастие)⁷, докато гръцкият език притежава само аористно деятелно причастие.

А. Образуване

Миналите деятелни причастия в двата езика се образуват по следния начин:

а) в **български език**:

- **минало свършено деятелно причастие** – от миналата свършена (аористна) основа на съответния глагол с наставката **-л**, плюс окончанията на прилагателните (напр. *писа-х – писа-л,-а,-о,-и*) (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 378);

⁶ Катаревуса – пуристична, архаизирана форма на новогръцкия език, създадена в началото на 19 в. от Адамандиос Кораис, официална книжовна форма на страната до 1976 г.

⁷ Становището на изследователи, които не подкрепят подобна класификация, ще бъде отбелязано по-надолу.

- **минало несвършено деятелно причастие** – от имперфектната основа на съответния глагол с наставката **-л**, плюс окончанията на прилагателните (напр. *πυιше-х – πυише-д, -а, -о, -и*) (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 380);

б) в **гръцки език** – от аористната основа на съответния глагол и окончанията **-ας, -ασα, -αν** (напр. *παίξ-ας, -ασα, -αν – ‘играл, -а, -о’, επιζήσ-ας, -ασα, -αν – ‘оцелял, -а, -о’*) (Holton, 2000, с. 236).

Б. Значение и употреба

Що се отнася до употребата на миналите деятелни причастия, трябва да отбележим, че и тук между двата разглеждани езика съществуват значителни разлики.

Така например в **гръцкия език** важи до голяма степен забележката, която бе формулирана във връзка с употребата на сегашните деятелни причастия, а именно че употребата и на миналите деятелни причастия е силно ограничена, бихме казали дори още по-ограничена от тази на сегашните деятелни причастия, като те се срещат предимно в публицистичната реч и се смятат отново за остатъци от катаревуса (напр. *οι επιζήσαντες προσκυνητές – ‘оцелелите поклонници’*) (Holton, 2000, с. 236). Тук бихме могли да добавим, че въпросните причастия се използват рядко дори в научния стил – както посочват в своето изследване К. Валеондис и С. Франгопулос, единственото аористно деятелно причастие, което са открили в проучваните от тях научни текстове, е било причастието „*συμβάν*“ – *‘нещо, което се е случило, случка’* (Валеондис, Франгопулос, 2005, с. 12). До същия извод достигат и М. Калергис и М. Георгулеа, според които в текстовете, издадени от институциите на ЕС, също се срещат много малко аористни деятелни причастия (напр. *διαρρέυσαντος – ‘изтекъл’, συμβάν ‘случка’* и т.н.) (Калергис, Георгулеа, 2009, с. 11).

В **българския език** обаче и двете минали деятелни причастия (и миналото свършено деятелно причастие, и миналото несвършено деятелно причастие) се използват широко, като участват и в образуването на определени глаголни форми. По-конкретно:

а) миналото **свършено** деятелно причастие означава „признак на предмет, резултат от неговото действие преди някакъв интервал на референтност“ (Ницолова, 2008, с. 434). То може да функционира като: 1) **определение**, членувано или нечленувано (напр. *закъснелите ученици*), 2) **сказуемо определение** към подлога или прякото допълнение, което е само нечленувано (напр. *Видяхме детето заспало*), 3) **обособено определение**, обикновено нечленувано (напр. *Прималели от страх, те паднаха на земята и заплакаха (Й. Йовков)* (Ницолова, 2008, с. 435). Миналото свършено деятелно причастие може и да се субстантивира (напр. *Дошлите се бяха насъбрали пред училището*). Посочените употреби на миналото свършено деятелно причастие са самостоятелни, но то може да има и несамостоятелна употреба, свързана с участието му в състава на сложни глаголни форми заедно със спомагателния глагол **съм** (напр. *ходил съм – мин. неопр. вр., бях ходил – мин. предв. вр., ще съм ходил – бѣд. предв. вр., щях да съм ходил – бѣд. предв. вр. в мин., бих ходил – усл. накл., и т.н.*) (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 379).

б) миналото **несвършено** деятелно причастие означава „действие, чийто интервал е по-голям от интервала на референтност“ (Ницолова, 2008, с. 436), като обикновено се използва, за да означа опосредствана информация, т.е. да изрази преизказност. То няма самостоятелна употреба (като определение), а се използва само в състава на преизказни глаголни форми (напр. *Много пъти, при голяма нужда, преди да поиска от чужди хора, старият мислел, мълчал, като че имал пари, а не смеел да ги бутне (Й. Йовков)* (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 380). Като тук трябва да уточним следното – именно фактът, че миналото несвършено деятелно причастие няма самостоятелна употреба, дава основание на някои изследователи да не го причисляват изобщо към партиципиалната система на българския език. Така например К. Куцаров нарича тези причастия „лексеми“, които „в речта функционират единствено като глаголни форми. По-конкретно, това са преизказните и умозаключителните корелати на сегашното време“ (Куцаров, 2019, с. 46)⁸.

2.1.3. Деепричастие

⁸ Според К. Куцаров партиципиалната система в българския език се състои от четири вида причастия, или словоформи: деятелна нерезултативна (т.нар. сегашно деятелно причастие), страдателна нерезултативна (т.нар. сегашно страдателно причастие), деятелна резултативна (т.нар. минало деятелно причастие), страдателна резултативна (т.нар. минало страдателно причастие) (Куцаров, 2019, с. 45).

Както вече бе посочено, и в двата разглеждани езика към деятелните причастия се причислява и деепричастието, което има адвербиална употреба.

А. Образуване

В двата съпоставяни езика деепричастието се образува по следния начин:

а) в **българския език** – от сегашната основа⁹ на съответния глагол и наставките: **-ейки** (за глаголите от I и II спр.), **-айки** или **-яйки** (за глаголите от III спр.) (напр. *играейки*, *гледайки*, *определяйки*), като се образува само от глаголи от несвършен вид (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 382).

б) в **гръцкия език** деепричастието се образува от сегашната основа на съответния глагол и наставките: **-οντας** (за глаголите от I спр.), и **-όντας** (за глаголите от II спр.) (напр. *παίζοντας* – ‘играейки’, *μιλώντας* – ‘говорейки’) (Holton, 2000, с. 234).

Б. Значение и употреба

По отношение на значението и употребата на деепричастието в двата разглеждани езика, бихме могли да отбележим следното:

В **българския език** деепричастието означава „второстепенно, допълнително и едновременно действие спрямо глагола (сказуемото) в съответното изречение“ (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 382). Въпреки че произлиза от глагола, то няма глаголна употреба, а се смята за глаголно наречие, като в изречението изпълнява функция на обстоятелствено пояснение (СБЕ, 1998, с. 350). Както се посочва в граматиките, употребата на деепричастието е характерна за писмената книжовна реч (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 383).

В **гръцкия език** деепричастието (наричано още *герундий*) има адвербиална употреба, и поради тази причина се нарича още *причастие наречие*. Означава действие, извършвано паралелно с действието на личния глагол в изречението, като го характеризира по отношение на различни обстоятелства (за начин, за време, за причина, за условие и т.н.) (напр. *Ο Γιάννης ήρθε τρέχοντας, όταν άκουσε τα νέα* – ‘Янис дойде *тичайки* (тичешком), когато чу новините’) (Holton, 2000, с. 234, НГГ, 1988, с. 373). По правило деепричастия се образуват само от глаголи в действителен залог, но има случаи, при които деепричастия образуват и някои от т.нар. депонентни глаголи (т.е. такива, които притежават форми само в страдателен залог) (напр. *Περασμένα μεγαλεία και διηρώντας τα να κλαίς* – ‘Минали славни години и, *разказвайки* за тях, да му се приплаче на човек’ – в гръцкия оригинал е използвано деепричастието „*διηρώντας*“, образувано от депонентния глагол „*διηροῦμαι*“ – ‘разказвам’) (Holton, 2000, с. 235).

Както става ясно от горепосоченото, деепричастието е може би причастие с най-много прилики в двата разглеждани езика, притежавайки почти едни и същи функции – има адвербиална употреба, а в изречението се използва като обстоятелствено пояснение. Тук бихме могли да уточним само, че съществува значителна разлика що се отнася до честотата на употреба на деепричастията в български и гръцки език, а именно – в гръцки език те се използват много по-широко, отколкото в български език. Това твърдение се основава на определени емпирични наблюдения, които обаче за да бъдат приети за достоверни, трябва да бъдат проучени по-задълбочено и проверени в конкретни изследвания, може би предмет на една бъдеща работа.

2.2. Страдателни причастия

Що се отнася до страдателните причастия, ситуацията в двата езика е следната:

В **българския език** съществуват **два** вида страдателни причастия: **сегашно** страдателно причастие¹⁰ и **минало** страдателно причастие.

В **гръцкия език** съществуват **три** вида страдателни причастия: **сегашно** страдателно причастие, **аористно** страдателно причастие и **перфектно** страдателно причастие¹¹.

⁹ В някои граматики се посочва, че деепричастието се образува от имперфектната основа на глагола с помощта на суфикса *-йки* (Ницолова, 2008, с. 440).

¹⁰ По отношение на българския език някои изследователи причисляват формите на сегашното страдателно причастие към прилагателните имена, като този въпрос ще бъде представен по-подробно във връзка с употребата на тези форми.

¹¹ Според някои автори обаче (например Хр. Клерис и Г. Бабиньотис), съвременният гръцки език притежава само едно страдателно причастие, а именно перфектното страдателно причастие, образувано с наставката *-μένος, -η, -ο*, като добавят, че в официални форми на писмената комуникация (в научни текстове и т.н.), понякога се използват и сегашни или аористни страдателни причастия (от типа на *συνδεδόμενος, -η, -ο*).

2.2.1. Сегашни страдателни причастия

И двата разглеждани езика притежават сегашни страдателни причастия.

А. Образуване

Сегашните страдателни причастия се образуват от **сегашната основа** на съответния глагол и определени наставки и окончания, а именно:

а) в **българския език** се използват следните наставки, плюс окончанията на прилагателните имена: **-им** (напр. *делим*, -а, -о), **-ем** (напр. *надуваем*, -а, -о) (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 377, Ницолова, 2008, с. 439).

б) в **гръцкия език** се използват следните окончания в зависимост от спрежението на глагола: **-όμενος, -όμενη, -όμενο** (за глаголите от I спр. – напр. *λεγόμενος, -η, -ο* – ‘наречен, -а, -ο’ = ‘т.нар.’), **-ούμενος, -ούμενη, -ούμενο** или **-όμενος, -όμενη, -όμενο** (за глаголите от II спр. – напр. *απειλούμενος, -η, -ο* – ‘заплашван, застрашен’, *ερωτούμενος, -η, -ο* – ‘запитан’) (Holton, 2000, р. 236).

Б. Значение и употреба

Що се отнася до значението и употребата на сегашните страдателни причастия между двата разглеждани езика съществуват значителни разлики.

В **гръцкия език** сегашното страдателно причастие се смята за глаголно прилагателно име, като в много случаи е възможно да се субстантивира (напр. *τρεμάμενα χείλη* – ‘треперещи устни’, *εργαζόμενες γυναίκες* – ‘работещи (трудещи се) жени’, но и субстантивирани форми: *οι εργαζόμενοι* – ‘трудещите се’ и т.н.) (НГГ, 1988, с. 375). Според гръцките грамматици употребата на това причастие е ограничена, което се дължи на факта, че произлиза от катаревуса (Holton, 2000, с. 237). Разбира се, под „ограничена употреба“ се има предвид фактът, че сегашни страдателни причастия не се образуват от всички глаголи, както и това, че не всички форми се използват еднакво често. Така например К. Валеондис и С. Франгопулос посочват в своето изследване, че сегашните страдателни причастия (наред с другите видове причастия) се използват широко в научния стил като научни термини или съставни части на термини (напр. *ακτινολοόμενα πεδία* – ‘излъчващи полета’, *ανακλώμενο κύμα* – ‘отразена вълна’ и т.н.) (Валеондис, Франгопулос, 2005, с. 12). До същия извод достигат и М. Калергис и М. Георгулеа в своето изследване, посветено на причастията в текстовете на основните органи на ЕС, които установяват, че почти половината (или 1 505) от общия брой открити страдателни причастия (3455) са сегашни страдателни причастия (напр. *διατιθέμενος* – ‘наличен’, *προαναφερόμενη προθεσμία* – ‘горепосочен срок’ и т.н.) (Калергис, Георгулеа, 2009, с. 12). В Новогръцката граматика се отбелязва също така, че в народния език често на мястото на сегашните страдателни причастия се използват перфектни страдателни причастия, които по принцип имат много по-широка употреба (напр. *ο πνιγόμενος από τα μαλλιά του πιάνεται* – ‘давещият се и за сламка се хваща’, в гръцки език е използвано перфектното страдателно причастие „πνιγόμενος“, което буквално означава „удавен“, вместо сегашното страдателно причастие „πνιγόμενος“, което би означавало „давец се“), или предложни изрази (напр. *από φόβο* – ‘от страх’, вместо причастиято *φοβούμενος* – ‘страхуващ се’) (НГГ, 1988, с. 376).

Що се отнася до **българския език**, както вече бе посочено, по-голямата част от изследователите смятат, че в съвременния български език съществуват само остатъци от сегашно страдателно причастие, което е било присъщо на старобългарския език, а представените по-горе форми се смятат за прилагателни имена (СБЕ, 1998, с. 349). Както посочва Р. Ницолова, сегашните страдателни причастия са засвидетелствани само с отделни лексеми, т.е. не могат да се образуват от сегашната основа на всеки преходен глагол (Ницолова, 2008, с. 439). Сегашните страдателни причастия означават „признак на предмет, който може да бъде засегнат от глаголно действие, т.е. става дума за възможен признак“ (напр. *сгъваем стол* – ‘стол, който може да се сгъва’) (Ницолова, 2008, с. 439). В някои случаи обаче тези форми са загубили модалния си характер и означават постоянен признак (напр. *любим човек* – ‘човек, който е обичан’) (Ницолова, 2008, с. 439). Сегашните страдателни причастия се употребяват главно като обикновени или сказуемни определения, като често се използват в ролята на специални термини, или субстантивирани (напр. *множимо, делимо* и т.н.), или като съставна част в словосъчетания

ο – ‘свързан, -а, -ο’, *τραυματισθείς, -είσα, -έν* – ‘ранен, -а, -ο’), които са равностойни на подчинени изречения, въведени с относителни местоимения (Клерис, Бабиньотис, 1999, с. 158).

(напр. *недвижими имоти, обработваеми площи и т.н.*) (Ницолова, 2008, с. 439, Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 378). Активизираната в последните години употреба на сегашните страдателни причастия мнозина изследователи отдават на влиянието на руския език, където тези форми имат широка употреба (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 378). Някои изследователи обаче смятат, че сегашните страдателни причастия не бива да бъдат изключвани от партиципиалната система на българския език. Така например според К. Куцаров „сегашното страдателно причастие означава пасивен нерезултативен признак на явлението, назовано от съществителното име“, и „има своя специфична функция в езика, която трудно може да бъде заместена от други причастни форми или думи“ (Куцаров, ел. изт.¹²). Според автора сегашното страдателно причастие не трябва да се отнася и към групата на прилагателните имена, „тъй като то изразява морфологичните категории, характерни за партиципиалната система“ (Куцаров, ел. изт.¹³). В. Накова също смята въпросната форма за сегашно страдателно причастие, тъй като „нейният глаголен произход е безспорен и въпреки високата степен на адекватизация на употребите ѝ, тя не губи напълно белезите на своята глаголна природа“ (Накова, 2009, с. 59 – 60).

2.2.2. Минали страдателни причастия

И тук бе предпочетено общото название „минали причастия“, тъй като между българския и гръцкия език отново съществуват разлики – в **българския език** съществува само **едно** минало страдателно причастие, докато **гръцкият език** притежава **две** минали страдателни причастия (*аористно страдателно причастие* и *перфектно страдателно причастие*).

А. Образуване

Миналите страдателни причастия се образуват от миналата (аористната) основа на съответния глагол (предимно от преходните глаголи) и определени наставки или окончания. По-конкретно:

а) в **българския език** се образуват от аористната основа на глагола и наставките **-н** или **-т**, плюс окончанията на прилагателните имена (напр. *игра^н, измит^т*) (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 380 – 381). Продуктивна е наставката **-н**, а непродуктивна – наставката **-т** (с нейна помощ се образуват страдателни причастия само от някои глаголни основи, напр. с наставка **-на**: *бръсна* → *бръсна-т*) (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 381). При глаголите от I спр. (I разред) с аорист на **-ох**, и от II спр. (I разред) с аорист на **-их**, основата на тези причастия е с тематична гласна **-е** (напр. *чета* – *чето^х* – *четен^е*, *изговоря* – *изговорих^х* – *изговорен^е*) (Ницолова, 2008, с. 437).

б) в гръцкия език:

- **аористното** страдателно причастие се образува от аористната основа в страдателен залог на съответния глагол и окончанията **-είς, -είσα, -έν** (напр. *απολυθείς, -είσα, -έν* – ‘уволнен’) (Holton, 2000, с. 237);

- **перфектното** страдателно причастие се образува от аористната основа в страдателен залог на съответния глагол и наставките **-μένος, -μένη, -μένο** (напр. *διατυπωμένος, -η, -ο* – ‘формулиран’, *χρησιμοποιημένος, -η, -ο* – ‘използван’) (с определени вариации в зависимост от типа на глагола: *-σμένος, -γμένος, -μμένος, -ευμένος*) (Holton, 2000, с. 236).

Б. Значение и употреба

Миналите страдателни причастия се използват широко и в двата изследвани езика, като единственото изключение тук представлява аористното страдателно причастие в гръцкия език. По-конкретно:

В **българския език** миналото страдателно причастие се смята за едно от най-използваните причастия, а значението му е следното: „резултатът от извършеното действие се представя като признак на съответния предмет или лице“ (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 381). Когато се използват **самостоятелно**, тези причастия се употребяват като определения, като в този случай могат да бъдат: а) **обикновени определения**, членувани или не (напр. *прочетена книга*), б) **сказуемни определения** към подлога или прякото допълнение, в нечленувана форма (напр. *Виждаше се уволнен, опозорен, а може би и тикнат в затвора при престъпниците...* (Ив. Петров), в) **обособени определения**, понякога с доста разширен състав, близки по функция до подчинените определителни изречения, по-често в нечленувана форма (напр. *Майката ... метеше двора, обсипан с окапалите листа на ореха* (Д. Димов)) (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 381,

¹² <<http://georgesg.info/belb/personal/kucarovk/Burgas.htm>>

¹³ Пак там

Ницолова, 2008, с. 438 – 439). Употребата на миналите страдателни причастия като определения се улеснява от способността им да се адективират, т.е. да преминават семантично и функционално в категорията на прилагателните, като същевременно могат и да се субстантивират (напр. *поканените чакаха отвън*) (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 381). Миналото страдателно причастие има и **несамостоятелна** употреба, когато участва в образуването на различни глаголни форми (времена и наклонения) в страдателен залог, с помощта на спомагателния глагол **съм** (напр. *Стоките ще бъдат прегледани от комисията*) (Стоянов (гл. ред.), 1983, с. 382).

В **гръцкия език** ситуацията е следната:

а) **аористното** страдателно причастие произлиза от катаревуса, а употребата му е ограничена, както на останалите причастия, произлизащи от тази по-стара форма на езика, като се използва главно в публицистиката и в официалната реч (напр. *та μη εισπραχθέντα χρέη του δημοσίου* – 'неизплатеният държавен дълг') (Holton, 2000, с. 237). Разбира се, тук трябва да посочим и наблюденията на К. Валеондис и С. Франгопулос, според които въпросните причастия се използват и в научния стил, макар и не толкова често, колкото останалите видове причастия (напр. *διακοπέισα κλήση* – 'прекъснато повикване' и т.н.) (Валеондис, Франгопулос, 2005, с. 12), както и забележките на М. Калергис и М. Георгулеа относно употребата на тези причастия в официалните документи на ЕС, в които „аористното страдателно причастие успява да оцелее“ (напр. *επιτευχθέντα αποτελέσματα* – 'постигнати резултати', *καταβληθέντα ποσά* – 'внесени суми' и т.н.) (Калергис, Георгулеа, 2009, с. 12).

б) **перфектното** страдателно причастие, обратно, се използва широко, като в множество граматика и учебници по гръцки език, когато става въпрос за страдателно причастие, се има предвид точно този вид. По принцип то се образува от преходни глаголи, притежаващи и действителен, и страдателен залог, макар че съществуват случаи, при които перфектното страдателно причастие се образува от глаголи, непритежаващи страдателен залог, или от непреходни глаголи, показвайки най-често физическо или психическо състояние, а понякога действие (напр. *απορμμένος* – 'учуден' от глагола *απορώ* – 'учудвам се' (в гръцкия език притежава форми само за действителен залог), *δακρυσμένος* – 'разплакан' от непреходния глагол *δακρύζω* – 'разплаквам се, заплаквам', *διψασμένος* – 'жаден, ожаднял' от непреходния глагол *διψάω* – 'жаден съм, ожаднявам' и т.н.) (НГГ, 1988, с. 374). Перфектното страдателно причастие се използва като прилагателно име (напр. *πεταμένα λεφτά* – 'хвърлени (на вятъра) пари') (Holton, 2000, с. 236), а в съчетание със спомагателния глагол **είμαι** (съм) образува т.нар. втори тип на перфекта (напр. *το γράμμα είναι γραμμένο* – 'писмото е написано') (Цангалидис, 2012, с. 1167). Тези конструкции се смятат за равностойни до известна степен на формите в страдателен залог на перфекта (от типа: *το γράμμα έχει γραφτεί* – 'писмото е написано'), макар че съществуват някои семантични разлики между тях – при конструкцията с причастие се набляга в по-голяма степен на резултата от действието, докато при конструкцията с перфект се подчертава действието (Holton, 2000, с. 234, 236).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От представеното по-горе подробно описание на причастията в българския и гръцкия език става ясно, че между двата изследвани езика съществуват доста прилики, но и доста разлики, що се отнася до въпросната езикова категория. Общото между тях е междинното положение между глаголите и прилагателните имена, което заемат причастията, както и фактът, че и в двата езика видовете причастия се разделят на две големи групи – деятелни и страдателни причастия. Оттук нататък следват различията: що се отнася до деятелните причастия, българският език притежава три вида деятелни причастия¹⁴ (сегашно, минало свършено и минало несвършено), докато гръцкият език притежава два вида деятелни причастия (сегашно и аористно), при това с доста разлики в значението и честотата на употреба. По отношение на страдателните причастия също бяха установени значителни разлики, като се има предвид, че българският език притежава два вида страдателни причастия (сегашно и минало), докато гръцкият език притежава три вида страдателни причастия (сегашно, аористно и перфектно), също с доста разлики главно в честотата на употреба. Причастието с най-много допирни точки

¹⁴ С всички направени вече уговорки по въпроса.

по отношение на значението и употребата в двата езика се оказа неизменяемото деепричастие (наричано още *герундий*), използвано и в двата езика в ролята на наречие.

В заключение бихме могли да посочим, че настоящото изследване представлява първи опит за представяне на причастията в българския и в гръцкия език, като всички посочени констатации са формулирани в резултат от съпоставката, извършена на ниво езикова система в двата езика. Предмет на едно бъдещо изследване би била проверката на така формулираните изводи и на ниво реч, т.е. при реалната употреба на причастията в двата езика, която би могла да бъде извършена на базата на преводачески корпус, за да бъдат потвърдени или отхвърлени някои от хипотезите, формулирани на базата на теоретичното проучване на въпроса.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Анастасиади-Симеониди, А. (2015)** Граμματική του Νεοελληνικού Επιστημονικού Λόγου, ΕΛΕΤΟ – 10ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Αθήνα, 12-14 Νοεμβρίου 2015 (*Anastasiadi-Simeonidi, A. Grammatiki tou Neoellinikou Epistimonikou Logou, ELET0 – 10o Synedrio «Elliniki Glossa kai Orologia», Athens, 12-14 November 2015*)
- Брусева, Г. (2016)** Партиципиумите в контекста на класовете думи (с оглед към гръцкия език), *Societas Classica*, vol 8, issue 1, с. 263 – 273 (*Bruseva, G. Partitsipiumite v konteksta na klasovete dumi (s oglek kam gratskia ezik), Societas Classica, vol 8, issue 1, s. 263 – 273*)
- Валеондис, К., Франгопулос, С. (2005)** Η χρήση της μετοχής των ρημάτων της νεοελληνικής στην οροδοσία/ονοματοδοσία των ειδικών θεματικών πεδίων, ΕΛΕΤΟ – 5ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Λευκωσία, Κύπρος, 13-15 Νοεμβρίου 2005 (*Valeondis, K., Frangopoulos, S. I chrisi tis metochis ton rimaton tis neoellinikis stin orodosia/onomatodosia ton eidikon thematikon pedion, ELET0 – 5o Synedrio «Elliniki Glossa kai Orologia», Nicosia, Cyprus, 13-15 November 2005*).
- Дзардзанос, А. (1946)** Τζάρτζανος, Α. Νεοελληνική σύνταξις (της κοινής δημοτικής), Τόμος Α'. Δεύτερη έκδοση του ΟΕΔΒ, Αθήνα, 351 σ. (*Tzartzanos, A. Neoelliniki syntaxis (tis koinis dimotikis), Tomos A'. Defteri ekdosi tou OEDV, Athens, 351 s.*)
- Калергис, М., Георгулеа, М. (2009)** Τυπική και άτυπη χρήση της μετοχής σε επιλεγμένα μεταφράσματα από όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΕΛΕΤΟ – 7ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Αθήνα, 22-24 Οκτωβρίου 2009 (*Kalergis, M., Georgulea, M. Typiki kai atypi chrisi tis metochis se epilegmena metafrasmata apo organa tis Evropaikis Enosis, ELET0 – 7o Synedrio «Elliniki Glossa kai Orologia», Athens, 22-24 October 2009*)
- Клерис, Хр., Бабиньотис, Г. (1999)** Κλαίρης, Χρ., Μπαμπινιώτης, Γ. Γραμματική της νέας ελληνικής: Δομολειτουργική – Επικοινωνιακή. II. Το Ρήμα. Αθήνα: Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», 392 σ. (*Klairis, Chr., Bampiniotis, G. Grammatiki tis neas ellinikis: Domoleitourgiki – Epikoinoniaki. II. To Rima. Athina: Ekdoseis «Ellinika Grammata», 392 s.*)
- Куцаров, К. (ел. изт.)** Сегашно страдателно причастие в съвременния български език. *Българска електронна лингвистична библиотека*. (05.05.2020) <http://georgesg.info/belb/personal/kucarovk/Burgas.htm> (*Kutsarov, K. Segashno stradatelno prichastie v savremennia balgarski ezik. Balgarska elektronna lingvistichna biblioteka. (05.05.2020) <http://georgesg.info/belb/personal/kucarovk/Burgas.htm>*)
- Куцаров, К. (2011)** Същност и граматически облик на съвременното българско причастие. – В: Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Т. 49, кн. 1, сб. А. Пловдив: УИ Паисий Хилендарски, с. 97 – 101. (*Kutsarov, K. Sashtnost i gramaticheskii oblik na savremennoto balgarsko prichastie – V: Nauchni trudove na Plovdivskia universitet Paisiy Hilendarski, T. 49, kn. 1, sb. A. Plovdiv: UI Paisiy Hilendarski, s. 97 – 101*)
- Куцаров, К. (2019)** Българските лексемни класове и учението за частите на речта. Автореферат. Пловдив, 64 с. (*Kutsarov K. Balgarskite leksemni klasove i uchenieto za chastite na rechta. Avtoreferat. Plovdiv, 64 s.*)
- Накова, В. (2009)** Възраждане на сегашното страдателно причастие в съвременната българска реч. *Romanoslavica XLV*, с. 59 – 68. (*Nakova, V. Vazrazhdane na segashnoto stradatelno prichastie v savremennata balgarska rech. Romanoslavica XLV, s. 59 – 68*)

- Николау, Г. (2017)** Οι μετοχές στην κοινή νεοελληνική: Μια νέα προσέγγιση υπό το πρίσμα της νεολογίας. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 37, σ. 505 – 516 (*Nikolau, G. Oi metoches stin koini neoelliniki: Mia nea prosengisi ypo to prisma tis neologias. Meletes gia tin Elliniki Glossa* 37, s. 505 – 516)
- Ницолова, Р. (2008)** Българска граматика. Морфология. София: УИ Св. Климент Охридски, 523 с. (*Nitsolova, R. Balgarska gramatika. Morfologia. Sofia: UI Sv. Kliment Ohridski, 523 s.*)
- Новогръцка граматика (НГГ) (1988)** Нεοελληνική Γραμματική (της Δημοτικής), 3-η έκδοση. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη (Neoelliniki Grammatiki (tis Dimotikis), 3-i ekdosi. Institutouto Neoellinikon Spoudon, Thessaloniki)
- Пашов, П. (1994)** Практическа българска граматика. София: Просвета, 423 с. (*Pashov, P. Prakticheska balgarska gramatika. Sofia: Prosveta, 423 s.*)
- Първев, Хр. (1976)** Черти от семантичната характеристика на причастията в съвременния книжовен български език. – Помагало по българска морфология. Глагол. София: Наука и изкуство, с. 404-414. (*Parvev, H. Cherti ot semantichnata harakteristika na prichastiyata v savremennia knizhoven balgarski ezik. – Pomagalo po balgarska morfologia. Glagol. Sofia: Nauka i izkustvo, s. 404-414*)
- Стоянов, Ст. (гл. ред.) (1983)** Академична граматика на българския книжовен език. Том II. Морфология. София: Издателство на българската академия на науките, 510 с. (*Stoyanov, S. (gl. red.) Akademichna gramatika na balgarskia knizhoven ezik. Tom II. Morfologia. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, 510 s.*)
- СБЕ (1998)** Съвременен български език. Фонетика. Лексикология. Словообразуване. Морфология. Синтаксис, Бояджиев, Т., Куцаров, И., Пенчев, Й. София: ИК Петър Берон, 655 с. (*Savremenen balgarski ezik. Fonetika. Leksikologia. Slovoobrazuvane. Morfologia. Sintaksis, Boyadzhiev, T., Kutsarov, I., Penchev, Y. Sofia: IK Petar Beron, 655 s.*)
- Цангалидис, А. (2012)** Τσαγγαλίδης, Α. Ρηματικές κατηγορίες για την περιγραφή της Νέας Ελληνικής: χρόνοι, εγκλίσεις και τι άλλο; In: Selected papers of the 10th International Conference of Greek Linguistics, Komotini, 2012, s. 1164 – 1169 (*Tsangalidis, A. Rimatikes katigories gia tin perigrifi tis Neas Ellinikis: chronoi, egkliseis kai ti allo; –In: Selected papers of the 10th International Conference of Greek Linguistics, Komotini, 2012, s. 1164 – 1169*)
- Гугуланова, Ив. (2005)** Българските причастия и деепричастия в славянски контекст. София: УИ Св. Климент Охридски, 218 с. (*Gugulanova, I. Balgarskite prichastia i deeprichastia v slavyanski kontekst. Sofia: UI Sv. Kliment Ohridski, 218 s.*)
- Holton, D. (2000)** Γραμματική της ελληνικής γλώσσας, Holton, D., Mackridge, P., Φιλίππακη-Warburton, E. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 495 с. (*Grammatiki tis ellinikis glossas. Holton, D., Mackridge, P., Filippaki-Warburton, E. Athens: Ekdoseis Pataki, 495 s.*)